

GIOVANNI PAPINI

AUTORUL CĂTRE CITITOR

VIAȚA LUI ISUS

Ediția a 2-a revizuită

Traducere de **Alexandru Marcu**

Editura ORIZONTURI

CUPRINS

<i>Autorul către cititor</i>	5
Staulul	25
Ciobanii.....	27
Cei trei Magi	29
Octavian	30
Irod cel Mare.....	32
Cel pierdut și aflat.....	36
Lemnarul.....	38
Paternitate	41
Vechiul legământ	44
Proorocii.....	50
Cel ce va veni	53
Proorocul focului.....	58
Ajunul.....	62
Deșertul	66
Întoarcerea	73
Capernaum.....	79
Cei dintâi patru	87
Muntele	90
Cei ce plâng.....	95
Răsturnătorul	99
Spus-au	103
Ci eu zic vouă	107
Nu cârtiți.....	112
Împotriva firii	116
Înainte iubirii	119
Iubiți	129
Tatăl nostru	136
Fapte.....	139
Răspunsul dat lui Ioan.....	145
Talitha Qumi.....	147

Nunta din Cana Galileii	151
Pâini și pești	156
Nu Taină: poet	159
Plămada	162
Ușa cea îngustă.....	167
Fiul risipitor	171
Pildele păcatului	181
Cei doisprezece	186
Simon zis Piatră.....	191
Fiii tunetului.....	195
Oi, șerpi și porumbei	200
Mammon.....	206
Spurcăciunea dracului	214
Regii neamurilor	217
Spadă și foc.....	220
O singură carne	224
Părinți și copii	227
Marta și Maria	234
Cuvinte pe nisip	237
Păcătoasa.....	239
A iubit mult	244
Cine sunt?	248
Soare și zăpadă.....	253
Pătimi-voi multe	255
Maran Atha	257
Peștera hoților	261
Năpârcile din morminte	266
Piatră peste piatră	271
Oi și țapi.....	273
Vorbe care rămân	279
Parousia	287
Nedoritul	289
Taina Iudei	295
Cel cu urciorul.....	302
Spălarea picioarelor	306
Luăți, mâncați	308
Abba, tată	316
Sudoare și sânge	320

Ceasul negurii.....	324
Ana.....	326
Cântecul cocoșului.....	328
Anteriul sfâșiat.....	332
Fața legată.....	337
Ponțiu Pilat.....	340
Claudia Procula.....	347
Mantia albă.....	350
Să moară!.....	352
Un rege încoronat.....	358
Parasceve.....	365
Jidovul răătăcitor.....	371
Lemnul verde.....	373
Patru cuie.....	378
Dismas.....	382
Întunericul.....	386
Lamma Sabactani.....	390
Crucea nevăzută.....	393
Apă și sânge.....	397
Liberarea celor adormiți.....	402
Nu e aici.....	406
Emaus.....	409
N-aveți ceva de mâncare?.....	414
Toma Gemănul.....	417
Lepădarea de cel înviat.....	421
Întoarcerea pe mare.....	426
Norul.....	432
Rugăciune către Cristos.....	435

VIAȚA LUI ISUS

STAULUL

Isus s-a născut într-un staul.

Un staul, staulul adevărat, nu-i porticul sprinten, ușor, pe care i l-au zidit pictorii creștini Fiului lui David, parcă rușinați că Dumnezeu lor stătuse culcat în sărăcie și murdărie. Precum nu este nici ieslea de ipsos pe care închipuirea cofetărească a iconarilor a născocit-o în vremurile noastre; ieslea curată și drăgălașă, trandafirie, cu jgheabul lustruit și înzorzonat, cu măgărușul în extaz și boul solemn, cu îngerii de pe acoperiș ținând ghirlande fluturate, cu păpușile regilor în mantii și ciobani cu glugă, îngenuncheați de cele două părți ale șopronului. Acesta poate fi visul candidaților la călugărie, luxul parohilor, jucăria copiilor, „proorocitul lăcaș“ al lui Manzoni; dar nu e, nu e Staulul în care s-a născut Isus.

Un staul, un staul aidoma, e casa vitelor, închisoarea vitelor care muncesc pentru om. Străvechiul, sărmanul staul din ținuturile străvechi, din ținuturile sărace, din țara lui Isus, nu e balconul cu stâlpi și capiteluri, nici grajdul științific al bogaților de azi, ori coliba elegantă ce se arată prin bisericile catolice de ajunul Crăciunului. Staulul nu-s decât patru ziduri netencuite, cu bolovani murdari pe jos, un acoperiș de bârne și de lespezi. Adevăratul staul e întunecos, murdar, cu miros greu; curat nu-i în el decât jgheabul, în care păturește gospodarul fân și nutreț.

Livezile primăverii, jilave în diminețile senine, unduind la vânt, bătute de soare, ude, mirositoare, au fost cosite; tăiată cu fierul iarba verde, frunzele înalte, străvezii; cosite, de-a valma, florile învoalte: albe, roșii, galbene, albastre. Toate-s veștede, uscate, schimbate-n culoarea palidă și unică a fânului. Juncanii duseră acasă rămășița moartă a începutului de vară.

De-acuma iarba, florile, iarba aceea țepoasă, acele flori încă mirositoare zac colo, în jghiab, pentru foamea robilor omului. Vitele le adulmecă domol, cu buze late, negre; iar de la o vreme, livada înflorită vede iar lumina zilei pe așternutul de paie, schimbată-n balegă udă.

Acesta e adevăratul staul în care-a fost născut Isus. Locul cel mai murdar de pe lume fost-a cea dintâi încăpere a singurului Neîntinat dintre cei născuți de femeie. Fiul Omului, ce-avea să fie sfâșiat de vitele căroră le zice oameni, avut-a drept cel dintâi leagăn jghiabul în care ronțăie dobitoacele florile minunate ale primăverii.

Nu din întâmplare s-a născut Isus într-un staul. Lumea nu-i oare un staul nespus de încăpător, în care oamenii rumegă și se baligă? Cele mai frumoase lucruri, cele mai curate, cele mai dumnezeiești, oare nu le preschimbă ei, prin satanică alchimie, în excremente? Apoi, se tolănesc pe grămezile de murdării, părându-li-se că aceasta înseamnă „a se bucura de viață“.

Pe pământ, vremelnic coteț de porci, în care toate podoaabele și miresmele nu-s în stare să ascundă dâra de murdărie, s-a arătat într-o noapte Isus, născut de-o fecioară neprihănită, având drept singură armă nevinovăția.

Cele dintâi viețuitoare care-l proslăviră pe Isus au fost vitele, nu oamenii.

Printre oameni îi căuta pe cei săraci cu duhul; printre cei săraci cu duhul, pe copii; mai sărace cu duhul decât copiii, mai blânde, îl întâmpinară vitele de la casa omului. Deși umiliți, deși robii unor făpturi mai slabe și mai crude ca ei, măgarul și boul văzură astfel îngenunchind în față-le mulțimile de oameni. Neamul lui Isus, norodul cel sfânt pe care lehova îl mântuise de sclavia Egiptului, poporul pe care Păstorul îl lăsase singur în deșert ca să stea de taină cu Cel fără Moarte, îl silise pe Aron să-i facă un Bou de Aur, căruia să i se-nchine.

Măgarul era închinat în Grecia lui Ares, lui Dionisos, lui Apollon Hiperboreul. Măgărița lui Balaam îl mântuise cu vorbele ei pe prooroc, mai înțeleaptă ca înțeleptul; Ochos,

rege al Perşilor, puse un măgar în templul lui Fia, să i
Be-nchine lumea. eni şi cărţi

Cu câţiva ani mai înainte de-a se fi născut Cristos, vi-
itoru-i stăpân, Octavian, coborând spre corăbiile sale în
preziua bătăliei de la Actium, întâlneşte un cărăuş cu măga-
rul. Vitei îi zicea Nicon, învingătorul; iar după bătălie, îm-
păratul puse să se ridice un măgar de bronz în templul
care pomeni izbânda.

Regi şi noroadă se închinaseră până atunci boilor şi
măgarilor. Erau regii pământului, noroadăle cărora le
plăcea tina. Dar Isus nu se năştea ca să domnească pe
pământ, nici să îndrăgească cele trupesti. Cu el se va
pune capăt închinării la vite, slăbiciunii lui Aron, superstiţi-
ei lui Augustus. Dobitoacele din Ierusalim îl vor omorî; dar
până atunci, cele din Betleem îl încălzesc cu răsuflarea
lor. Atunci când Isus se va duce pentru cel din urmă Paşti
în Cetatea Morţii, va călări pe un măgar. Ci el e prooroc
mai mare ca Balaam, venit să-i mântuiască pe toţi oame-
nii, nu numai pe evrei; şi din cale-i nu se va înturna, chiar
de vor rage împotriva-i toţi măgarii Ierusalimului.

CIOBANII

După vite, pândarii vitelor. Chiar dacă îngerul n-ar fi
dat de veste marea naştere, ei ar fi dat fuga la staul să-l
vadă pe pruncul străineii.

Ciobanii trăiesc mai tot timpul singuratici, răzleţi. Habar
n-au de lume şi de Sărbătorile Pământului. Orice s-ar în-
tâmpla în preajma lor, o faptă cât de mărunta îi înduioşe-
ază. Păzeau turmele în noaptea lungă a solstiţiului, când
se cutremurară de lumina şi de vorbele îngerului.

De îndată ce zăriră în negura staulului o femeie tânără,
frumoasă, care se uita prelung, tăcută, la copil; de îndată
ce văzură pruncul cu ochii abia deschişi, carnea-i roşie,
plăpândă, gură care nu mâncase încă, inima li se înduio-
şă. O naştere, naşterea unui om, un suflet care de câteva
clipe s-a întruchipat şi vine să pătimească alături de ce-
lelalte suflete, e totdeauna o minune atât de dureroasă,

Încât îi înduioșează chiar și pe cei săraci cu duhul, care n-o pricep. Iar acel prunc nu era pentru cei înștiințați un necunoscut, un copil ca toți copiii; ci acela pe care neamul lor obidit îl aștepta de-o mie de ani.

Ciobanii aduseră-n dar puținul pe care-l aveau, puținul care-i atât de mult, dat din inimă; aduseră darurile albe ale păstoriei: lapte, brânză, lână, miel. Până azi, în munții noștri, unde stau să piară urmele tot mai rare ale ospetiei și înfrățirii, de îndată ce-a născut o femeie, dau fuga suratele, nevestele, fetele ciobanilor. Niciuna cu mâna goală: care cu patru ouă caldețe din cuiabar, care cu o sticlă de lapte proaspăt muls atunci, care cu o turtă de caș abia-abia cojită, care cu o găină numai bună de fiert pentru lehoză. O nouă făptură s-a arătat pe lume, și-a început plânsul; vecinii, voind parcă s-o mângâie, îi aduc daruri mamei.

Ciobanii, din moși strămoși, erau oameni săraci și nu căutau cu ochi răi la cei săraci; erau săraci cu duhul precum copiii și se desfătau la vederea pruncilor. Se născuseră în mijlocul unui neam ieșit din păstorul din Ur, mântuit de Păstorul lui Madian. Păstori fuseseră cei dintâi regi ai săi: Saul și David – ciobani cu turme, mai înainte de-a ajunge păstori de triburi. Dar ciobanii din Betleem, „nebăgați în seamă de lumea cea rea“, nu erau trufași.

Se născuse în preajma lor un calic, iar ei îl priveau cu drag și cu dragă inimă îi aduceau acele sărmene avuții. Știau că pruncul, născut din oameni săraci în sărăcie, născut sărac cu duhul în sărăcia duhului, născut din oameni de rând în mijlocul celor de rând, avea să fie dezrobitorul celor de rând – al acelor oameni „buni la suflet“, asupra cărora îngerul chemase pacea.

Până și regele cel necunoscut, hoinarul Odiseu, de nimeni n-a fost primit cu atâta bucurie ca de ciobanul Eumeu, în staul. Și Ulisse se îndrepta spre Itaca cu gândul răzbunării, se întorcea la casa lui ca să-și omoare dușmanii. Pe câtă vreme Isus se năștea ca să osândească răzbunarea, ca să poruncească iertarea dușmanilor. Iar dragostea ciobanilor din Betleem făcut-a să se uite mila primitoare a porcarului din Itaca.

După câteva zile, se arătau trei magi din Caldeea și îngenuncheau în fața lui Isus.

Poate că veneau din Ecbatana, ori poate de pe malurile Mării Caspice. Călări pe cămilele lor, cu desagii doldora spânzurați de șei, trecuseră Tigrul și Eufratul prin apă, străbătuseră marele deșert al nomazilor, umblaseră de-a lungul coastelor Mării Moarte. O stea nouă – asemenea stelei cu coadă ce se mai ivește în răstimpuri pe cer, ca să vestească nașterea vreunui prooroc ori moartea cutărui Cezar – îi călăuzise până-n Iudeea. Veniseră să se-nchine unui rege și au dat peste un prunc înfășat ca vai de lume, ascuns într-un staul.

Cam cu vreo mie de ani înaintea lor, o regină a Răsăritului venise cu gând de-nchinăciune în Iudeea, aducându-și asemeni darurile: aur, mirodenii și nestemate de mare preț. Dar găsise un rege strălucit pe tron, pe cel mai mare rege din câți au domnit vreodată în Ierusalim, iar de la el învățase ceea ce nimeni altul nu știuse s-o învețe.

Magii în schimb, ei care se socoteau mai înțelepți ca regii, găsiseră un prunc născut de câteva zile, un copilăș care nu știa încă nici să întrebe, nici să răspundă, un copil care, cu anii, era sortit să disprețuiască comorile lumești și lumeasca lor înțelepciune.

Magii nu erau regi, dar în Media și în Persia, erau stăpânii regilor. Regii porunceau noroadelor, dar magii îi călăuzeau pe regi. Aducători de jertfe, tălmăcitori de vise, prooroci și dregători, singuri ei puteau sta de vorbă cu Ahura Mazda, Zeul cel Bun; nimeni altul afară de el nu știa viitorul și ursita. Omorau cu mâna lor fiarele vătămate, păsările cobitoare. Curățau sufletele și câmpurile; nici o jertfă nu mergea la zeu, de nu era adusă cu mâna lor; nici un rege n-ar fi pornit la război, fără a le da lor ascultare. Cunoșteau tainele pământului și ale cerului; stăteau mai presus de toți ai lor, în numele înțelepciunii

și al evlaviei. În mijlocul unui neam ce trăia pentru carne, înfățișau partea duhului.

Se cuvenea deci să vină, să i se-nchine lui Isus. După vitele care-nfățișau firea; după ciobanii care înfățișau norodul, această de-a treia putere – înțelepciunea – în-genunchea în fața ieslei din Betleem. Străvechiul cin pre-oțesc al Răsăritului pleacă fruntea în fața noului domn, care-și va trimite vestitorii către Apus; învățații ingenunche în fața celui care va robi învățătura vorbelor și a numerelor noii învățături a iubirii.

Magii la Betleem înseamnă vechile teologii care recunosc desăvârșita revelație; Știința ce se umilește în fața nevinovăției; bogăția care se culcă la picioarele sărăciei.

Îi aduc lui Isus acel aur, pe care Isus îl va călca în picioare; nu i-l aduc pentru că Maria, sărmană, ar putea să aibă nevoie de aur pe drum; ci numai ca să asculte, mai înainte de-mplinirea vremii, de îndemnul Evangheliei: vinde tot ce ai și dă-l săracilor. Nu-i aduc tămâie ca să risipească miasmele din grajd; vor mai avea nevoie de fum și mirodenii pentru altarele lor. Îi aduc smirna ce slujește la îmbălsămat morții, pentru că bine știu că acest copil va muri în floarea vârstei; iar mama care acum zâmbește, avea-va nevoie de smirnă ca să-i îmbălsămeze trupul.

Îngenucheați în bogatele lor mantii de regi și preoți prin patele grajdului, ei, atotputernicii, atotștiutorii, ghicitorii se dăruiesc până și pe ei înșiși, drept zălog al supunerii întregii omeniri.

Isus fost-a uns acum cu mirul tuturor închinărilor ce i se cuveneau, De îndată ce se pornesc magii, încep silniciile celor care-l vor urî până la moarte.

OCTAVIAN

Când se arată Isus printre oameni, pe pământ împărățeau, fără împotrivire, ucigașii. Se naștea supus a doi stăpâni – unul mai tare și mai departe, la Roma; celălalt, mai păcătos și mai aproape, în Iudeea. O canalie din toată lumea, dar plină de noroc, șterpelișe prin cruzimi Imperiul

Roman; o altă canalie din toată lumea și plină de noroc șterpelise prin cruzimi tronul lui David și al lui Solomon.

Amândoi se ridicaseră pe căi netrebnice și furișe; prin războaie civile, prin trădări, cruzimi și măceluri; erau născuți să se-nțeleagă; nu degeaba erau prieteni și tovarăși de nelegiuiri, atâta cât îngăduia atârnarea descreieratei slugi de descreieratu-i stăpân.

Fiul Cămătarului din Velletri, Octavian, se dovedise fricos la luptă, răzbunător la izbândă, vânzător în prietenie, crunt la pedeapsă. Unui osândit care-i cerea să-l îngroape măcar, era în stare să-i răspundă: Asta-i treaba uliilor. celor din Perugia, măcelăriți și cerând iertare, le striga; moriendum esse! Pretorului Q. Gallius, numai pentru că-l bănuise într-o doară, voi să-i scoată ochii cu mâna lui, mai înainte de a-l da să-i taie gâtul. După ce pusese stăpânire pe imperiu, după ce potopise și risipise dușmanii, după ce căpătase toate magistraturile și puterile, își lipise pe ochi masca blândeții și nu-i rămăsese, din năravurile tinerești, decât stricăciunea. Se spunea că-n tinerețe își vânduse fecioria în două rânduri; cea dintâia oară lui Cezar, a doua oară în Spania, lui Irtius, pe trei sute de mii de sexterți. Acum își petrecea vremea schimbând nevestele de pe-o zi pe alta, trăind cu femeile pe care le ademenea de pe la prieteni, fălindu-se cu adultere știute de toată lumea, jucând comedia omului ce vrea să îndrepte proastele năravuri.

Acest ins murdar și bisisnic era stăpânul Apusului când se născu Isus, fără ca acela să fi aflat vreodată că venise pe lume cel care, la urma urmelor, avea să-i năruie întemeierea. Îi ajungea ușuratică filozofie a mărunțelului și grăsuluiului plagiator Horațiu; să ne bucurăm de ziua de azi, vin și iubire; moartea, fără nădejde, ne adastă; să nu pierdem vremea. În zadar celticul Virgiliu, omul țarinei, prietenul umbrelor, al tacticoșilor juncani ai albinelor daurite, cel care coborâse cu Enea să vadă chinurile din Avern, mângâindu-și uneori aleanul inimii cu armonia cuvintelor; în zadar Virgiliu, dragăstosul, evlaviosul Virgiliu, prevestește o viață nouă, o nouă orânduire, o nouă seminție,

o împărăție a Cerurilor mai pământească și mai neluminoasă decât cea pe care o va vesti Isus, dar nespus mai nobilă și mai curată decât împărăția Iadului ce tocmai se punea la cale. În zadar, deoarece Augustus văzuse în acele cuvinte o născocire de cântăreț, crezând cel mult că el, stricatul stăpân al stricaților, va fi Mântuitorul proorocit, reînălțătorul împărăției lui Saturn.

Ci o presimțire a nașterii lui Isus, a adevăratului rege care venea să-i înlăture pe regii răului, va fi avut-o poate mai înainte să închidă ochii, marele client răsăritean al lui Augustus, vasalul său din Iudeea, Irod cel Mare.

IROD CEL MARE

Irod era o stârpitură de om: una dintre cele mai păcătoase dihanii plămădite în arsura deșerturilor din Răsărit, care totuși dăduse la iveală o sumedenie, înspăimântătoare la vedere.

Nu era evreu, nu era grec, nici roman. Era idumeu: barbar ce se târa în fața Romei și-i maimuțarea pe greci, ca să fie mai încredințat de stăpânirea asupra evreilor. Copil al unui vânzător, furase domnia stăpânilor săi, a celor din urmă nenorociți Asmonei. Ca să-și spele vânzarea, se însură cu o nepoată a lor, Mariam; dar pe care la urmă, din bănuieli nedrepte, o omorî. Nu era la cea dintâi vârsare de sânge. Mai de cu vreme își înecase, tot prin trădare, cumnatul Aristobul; îl osândise la moarte pe celălalt cumnat, pe Iosif, și pe Ircan al Doilea, cel din urmă dominitor al învinsei dinastii. Nemulțumit c-o ucisese numai pe Mariam, puse s-o ucidă și pe mama ei, Alexandra, ba chiar și pe copiii lui Baba, numai pentru că se înrudeau de departe cu Asmoneii. Într-acestea, se desfăta punând să-i ardă de vii pe Iuda din Sarifeu și pe Matei din Margaloth, laolaltă cu alte căpetenii de-ale Fariseilor. Mai târziu, de teamă ca nu cumva copiilor pe care-i avusese cu Mariam să le treacă prin minte s-o răzbune, puse să-i strângă de gât; iar pe patul de moarte, porunci să fie omorât cel de-al treilea copil, Archelau. Desfrânat, bănuitor, nemilos,

lacom de aur și de glorie, nu-și mai găsea loc nici în casă, nici în Iudeea, nici în sufletul său. Ca să i se uite omorurile, făcu poporului Romei un dar de trei sute de talanți, care să se cheltuiască numai pe serbări; se umili în fata lui Augustus, ca să-i ierte nelegiuirile; iar când muri, lăsă zece milioane de drahme, pe lângă o corabie de aur și alta de argint, pentru Livia.

Acest soldat de rând ajuns om mare, acest arab cioplit în pripă, râvnise să-i împace pe elini cu evreii, ca să-i câștige de partea sa; izbuti să-i cumpere pe decăzuții urmași ai lui Socrate, care ajunseră să-i ridice statuie în Atena; dar evreii îl urăra până la moarte. Zadarnic orându-i Samaria și rezidi Templul din Ierusalim, pentru ei n-a fost decât un păgân și un uzurpator.

Fricos ca toți făcătorii de rele, îmbătrâniți, ca toți stăpânii proaspeți, cel mai mic foșnet de frunză, cel mai mic pâlâit de umbră îl făcea să tresară. Superstițios ca toți răsăritenii, încrezător în proorocii și ghicitori, le dădu crezare fără multă vorbă și celor trei care veneau din fundul Caldeei, duși de-o stea către țara furată de el prin înșelăciune. Orice râvnitor la tronul-i, fie și numai închipuit, îl putea face să tremure. Iar când află din gura magilor că se născuse un rege al Iudeei, inima-i de barbar neastâmpărat zvâcni. Văzând că nu se mai întorc astrologii, ca să-i spună unde se ivise noul nepot al lui David, porunci să fie omorâți toți pruncii din Betleem. Iosif Flavius nu pomeneste de această din urmă ispravă a regelui, dar cel care pusese să fie omorâți copiii săi nu era oare în stare să-i potopească pe-ai altora?

Nimeni n-a știut vreodată câți vor fi fost pruncii jertfiți atunci spaimei lui Irod. În Iudeea nu atunci întâia oară erau trecuți prin tăișul sabiei până și copiii prinși la sânul mamelor: poporul evreiesc pedepsise, în vechime, cetățile dușmane prin măcelărirea moșnegilor, a nevestelor, a tinerilor și a copiilor; nu le cruța decât pe fecioare, ca să le facă roabe și ibovnice. Acum Iudeul îl judeca cu legea talionului pe poporul care-o îngăduise.

Nu știm câți vor fi fost nevinovați, dar știm – dacă Macrobiu poate avea crezământ – că printre ei a fost și un copil mic al lui Irod, ținut la o doică din Betleem. Pentru bătrânul monarh, ucigător de soție și de alți copii, cine știe dacă aceasta a fost măcar o răzbunare, cine știe dacă pătimi când îi dădură vestea greșelii săvârșite? Puțin timp de la acea întâmplare, Irod trebui să-și dea sfârșitul, încolțit de boli scârnavе. Trupul, de viu, îi putrezea; viermii îi rodeau boașele; picioarele îi ardeau, răsuflarea îi era greoaie și-i mirosea cale de-o poștă. Fiindu-i silă de el însuși, încercă să se omoare la masă cu un cuțit, iar în cele din urmă muri, după ce-i poruncise Salomeei să omoare mulți tineri care zăceau prin închisori.

Măcelărirea nevinovaților a fost cea din urmă ispravă a acelui bătrân puturos și însângerat. Această jertfire a nevinovaților în preajma leagănului unui nevinovat; această jertfă de sânge pentru un prunc care își va da sângele întru iertarea vinovaților; această jertfă omenească pentru cel care la rândul-i fi-va jertfit are un tâlc profetic. Mii și mii de nevinovați vor trebui să moară, după moartea lui, pentru singura nelegiuire de-a fi crezut în învierea lui Cristos; se naște ca să moară pentru ceilalți și, iată, mii de prunci mor acum pentru el, ca să-i ispășească nașterea.

Se ascunde o groaznică taină în această jertfire sângeroasă a neprihăniților, în această măcelărire a pruncilor de seama lui. De-ar fi trăit, aveau să fie printre cei care trebuiau să-l vândă și să-l răstignească. Dar cei spintecați de soldații lui Irod nu apucară ziua aceea, nu ajunseră să-l vadă pe Domnul lor ucis. Îl mântuiră prin moartea lor – și se mântuiră pe ei în vecii veacului. Erau nevinovați și nevinovați rămas-au pe vecie. Părinții și frații lor neomorâți, într-o bună zi îi vor răzbuna – dar vor fi iertați „pentru că nu știu ce fac“.

Seara, de îndată ce casele Betleemului se cufundă-n întuneric și se aprind cele dintâi opaițe, Mama pleacă de-acolo pe furiș, ca o hoată, ca o urmărită. Îi fură regelui o viață; scapă o nădejde a neamului; strânge la piept copilașul, comoara, pătimirea ei.